

ARAP BİRLİĞİ: SİYASİ VE HUKUKİ NİTELİĞİ

Dr. Gökhan DÖNMEZ*

Öz

Bu çalışmanın amacı, uluslararası bir örgüt olan Arap Birliği'nin hukukî ve siyasi açıdan kişiliğini ortaya koymaya çalışmaktır. Uluslararası ve bölgesel teşkilatların oluşmasında etkili olan birleşme ve bütünleşme fikri, işlevsel unsurlar kadar yapısal unsurları da bünyesinde taşımaktadır. Arap Birliği de, II. Dünya Savaşını takip eden yıllarda kurulan uluslararası organizasyonlardan biri olup, kökleri savaş esnasında başlayan Arapların birliği ve beraberliğine ilişkin görüşmelere dayanmaktadır. Bu çalışmada, Birliğin kuruluşu, gelişimi ve tarihsel süreci, amaçları ve faaliyetleri, hukukî kişiliği ve niteliği, organları ve fonksiyonları, uluslararası ve bölgesel etkileri, Türkiye ile ilişkileri ve son olarak, Arap Baharı içinde cereyan eden son dönemdeki sorunlar ve Birliğin aldığı yaptırım kararları incelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Uluslararası Örgütler, Arap Birliği, Adaylık, Gözlemci Statüsü, Üyelik

ARAB LEAGUE: POLITICAL AND LEGAL CHARACTER

Abstract

The aim of this study is to try to introduce the Arab League's - as an international organization - legal and political aspects of identity. The

* Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü
(e-posta: gokhan.donmez@deu.edu.tr (Makale Gönderim T.: 25.12.2015/Kabul T.: 13.01.2016))

unification and integration idea that has an impact on establishment of the international and regional organizations incorporate functional elements and structural elements as well. Arab League is one of the international organization that was founded in the years following the Second World War and its roots are based on negotiations on the unity and solidarity of Arabs during the war. In this study, the establishment of the League, Its development and historical process, aims and activities, legal personality and characteristic, bodies and functions, international and regional impacts, relationship with Turkey, and problems that took place during the Arab Spring and the sanction decisions taken by the Unity will be examined.

Keywords

International Organizations, Arab Union, Candidacy, Status of Observer, Membership

GİRİŞ

Uluslararası ve bölgesel teşkilatların oluşmasında etkili olan birleşme ve bütünleşme fikri, işlevsel unsurlar kadar yapısal unsurları da bünyesinde taşımaktadır. İnsanlar her yerde yabancılara veya çoğu zaman olası tehditlere karşı kendi aralarında yaklaşır ya da bütünleşirler¹. Başka bir ifadeyle, bölgesel örgütlerin temelde iki rolü belirtilmektedir. Bunlardan birincisi, üye ülkeler arasında sosyal, siyasi ve ekonomik işbirliğinin sağlanması, diğeri ise, dış tehditlere karşı bölgesel güvenlik sisteminin kurulmasıdır². Uluslararası örgütsel yapılanmalar, toplumsal hayatın bir gereği olarak ortaya çıkarlar. Toplumsal hayatta en küçük birimden devlete, oradan da uluslararası boyuta taşınan örgütlenme, devletler aracılığıyla, evrensel ya da bölgesel boyuta taşınır³.

Arap Birliği de II. Dünya Savaşını takip eden yıllarda kurulan uluslararası organizasyonlardan biri olup, kökleri savaş esnasında başlayan Arapların birliği ve beraberliğine ilişkin görüşmelere dayanmaktadır. İngiltere ve Fransa'nın mandasında veya hegemonyasındaki Arap devletlerinin savaş sonrası bağımsızlıklarını büyük ölçüde elde etmeleriyle gelecekteki kaderleri hakkında fikir alışverişlerini yoğunlaştırdıkları da bilinmektedir. II. Dünya Savaşı Arap halkları arasında yeni ve bağımsız bir hayat umutlarını yükseltmiş ve olası birlik fikrini güçlendirmiştir⁴.

Bunda, Arapların yoğunlukta olduğu bölgenin savaş alanı haline gelmesi, bölge halkının savaş durumundan doğrudan olumsuz bir şekilde etkilenmesi, Arap milliyetçiliğinin, yükselen değer haline gelerek bağımsızlık taleplerinin daha da güçlenmesi, savaş sonrasında bölgede İsrail'in Yahudi devleti olarak kurulması ve yayılmacı politikalar izlemesi gibi faktörler oldukça etkin rol oynamıştır. Ancak, bu sayılanlardan İsrail'in yayılmacı politikalarının ve reaksiyoner Arap milliyetçiliğinin tarihsel olarak Araplar

¹ **Salha**, Samir: Arap Birliği Teşkilatı (Siyasal ve Hukuksal Yapısı), Hacettepe Üni. Yay., Ankara, 1996, s. 1.

² **Salha**, (1996), s. 1.

³ **Ateş**, Davut: Uluslararası Örgütler, Devletlerin Örgütlenme Mantiğı, Dora Yayınları, Bursa, 2012, s. 1.

⁴ **Hourani**, Albert: Arap Halkları Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 413.

arasında birlik düşüncesini besleyen en önemli sebep olduğunun altı mutlaka çizilmelidir.

1945'ten günümüze kadar, Arap dünyasında baş gösteren siyasal ve ekonomik sorunlar, Arap Birliği'nin bu sorunlara karşı izlediği politika açısından, Birliğin niteliği ve ehliyeti konusundaki tereddütleri arttırmıştır.

Arap Birliği, Arap ülkeleri arasında bölgesel bir örgütlenme çeşididir. Günümüzde üye sayısı 21'dir⁵. Arap Birliği'nin, coğrafi anlamda bir bölge ittifakından çok; etnik, dini, kültürel ve siyasal bir örgütlenme denemesi olduğu belirtilmektedir⁶. Ayrıca, Arap halklarının beklentileri açısından yaklaşıldığında, Birliğin gerçekleştirdiklerinin basit, sınırlı ve başarısız kaldığı söylenebilir. Buradan hareketle, Birliğin rolünün, Türk-Arap ilişkilerinde aydınlatılması gereken önemli bir nokta olduğu ve ayrıca Türkiye, Birlik'te gözlemci olarak bulunduğundan, Arap Birliği'nin statüsünün ortaya konması önem arz etmektedir.

“Arap Birliği: Siyasi ve Hukukî Niteliği” konulu bu çalışmada ele alınacak konular sırasıyla, Birliğin kuruluşu, gelişimi ve tarihsel süreci, amaçları ve faaliyetleri, hukuki kişiliği ve niteliği, organları ve fonksiyonları, uluslararası ve bölgesel etkileri, Türkiye ile ilişkileri ve son olarak, Arap Baharı içinde cereyan eden son dönemdeki sorunlar ve Birliğin aldığı yaptırım kararları şeklindedir.

Arap Birliği ile ilgili olarak, literatürde “Arap Birliği”, “Arap Teşkilatı”, “Arap Örgütü”, “Arap Ligi” “Birleşik Arap Ülkeleri” “Arap Birliği Teşkilatı” “Arap Devletleri Teşkilatı” gibi çeşitli isimlendirmeler söz konudur⁷. Bu çalışmada “Arap Birliği” terimi tercih edilmiştir.

1. ARAP BİRLİĞİ'NİN TARİHÇESİ

Birlik konusunda ilk adım, 1936 yılında Suudi Arabistan ile Irak arasında yapılan ittifakla atılmıştır. Bu ittifaka göre;

⁵ Suriye'nin Arap Birliği'ne üyeliği, ülkede devam eden iç savaş nedeniyle askıya alınmıştır.

⁶ Salha, (1996), s. 3-4.

⁷ Salha, (1996), s. 5; Alsammak, Mouhammad: “Arap Birliği Teşkilatı”, Middle East Affairs Dergisi, Sayı: 11, s. 42.

1. İki ÷lke birbirine saldırmayacak,
2. İki devletten biri üçüncü devletin saldırısına uğrarsa, öbür devlet saldırıya uğrayana yardım edecek,
3. İki devlet aralarındaki sorunları barışçıl yollarla çözmeye yükümlülüğü altında olacaklar,
4. İki ÷lke kültür konularında birlikte çaba sarf edeceklerdir.

Daha sonra her iki devlet diğer Arap devletlerini de bu antlaşmaya benzer antlaşmalar yapmaya davet etmişler.

Bunu izleyen dönemde (1943) o zamanki bağımsız Arap devletleri olan Mısır, Suudi Arabistan, Irak, Yemen, Suriye ve Lübnan arasında da ikili görüşmeler yapılmış ve bir konferansın yapılması konusunda temel metinler hazırlanmıştır.

Ancak, Arap devletleri arasında bir birlik kurulması yolunda ilk resmi adım, 31 Mayıs 1943 tarihinde dönemin Mısır Başbakanı Mustafa El Nahhas'ın Arap devletlerinin temsilcilerini davet etmesiyle atılmıştır. El Nahhas, Arap devletleri arasında nasıl bir bağ kurulması konusunda ilgili temsilcilerle ayrı ayrı görüşmeler yapacağını açıklamış⁸ ve bu amaçla ilk görüşmesini de aynı tarihte dönemin Irak Başbakanı Nuri Said Paşa ile yapmıştır. İki başbakan arasındaki müzakerelerde oluşturulacak birlik çerçevesinde bazı temel konularda fikir birliği sağlanmıştır. İki başbakan oluşturulacak birliğin yalnızca bağımsız Arap devletlerini kapsaması ve diğer Arap devletleriyle görüşmeler yapılmasını fakat birliğin Arap devletlerini tek bir devlet haline getirmek gibi bir amacının olmaması gerektiği konusunda mutabakatlarını deklare etmişlerdir⁹.

Birlik yolunda El Nahhas, müteakip görüşmelerinde sırasıyla Ürdün, Suudi Arabistan, Suriye, Lübnan ve en son da Yemen başbakanı veya temsilcileriyle bir araya gelerek ortak bir zemin oluşturmaya çalışmıştır. Ürdün, Lübnan ve Yemen, Irak ile Mısır'ın egemen eşit devletlerden oluşan birlik

⁸ **Şahin**, Mehmet: "Arap Birliği", Uluslararası Örgütler ve Türkiye, Editörler: **Çalış**, H. Şaban/**Akgün**, Birol/**Kutlu**, Önder, Çizgi Kitabevi Yayınları, 2006, Konya, s. 535, 551. dipnot 3.

⁹ **Gündüz**, Tarık: Arap Birliği: Arap Devletleri Teşkilatı, Beta Yayınevi, Ankara, 2002, s. 30.

mutabakatına yakın bir görüşte olduklarını, birliğin devletlerarası etkisiz bir yapıda olmamasını ancak çoğunluk kararı ile hareket etmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Suriye, birliğin Arapları tek bir devlet çatısı altında toplanması arzusunu dillendirirken, Suudi Arabistan böyle bir birlikteliğin olumsuz etkilerinden duyduğu endişeleri dile getirmiştir¹⁰.

Bu görüşmeler sonrasında, Arap Birliği yolunda ikinci adım atılarak ilgili devlet temsilcilerinden oluşan bir hazırlık komisyonu oluşturulmuştur. Komisyon 26 Eylül-7 Ekim 1944 tarihleri arasında Başbakan El Nahhas başkanlığında ilk toplantısını gerçekleştirmiştir. Komisyonda Arap devletlerinin tek bir devlet olarak birleştirilmesi yönündeki Suriye önerisi ile Irak ve Ürdün'ün bir Arap Devletleri Konfederasyonu kurulması teklifi, tartışmalar sonrası reddedilmiş, Mısır'ın Arap Birliği projesi ise genel kabul görmüştür. Bu proje, realist bir yaklaşımla Arap devletlerinin bağımsızlıklarını kabul edip en azından ortak sorunlar çerçevesinde işbirliği gerçekleştirmeyi mümkün kılacak bir birlik kurma anlayışına dayanmaktadır¹¹. Kabul edilen Arap Birliği ile hem egemenlik hakları bakımından hem de bölgesel ve uluslararası sistem açısından büyük bir değişim yerine statükoyu koruyan bir işbirliği yapısı ortaya konmaya başlanmıştır.

Bu bağlamda, 25 Eylül 1944 tarihinde, Mısır'ın İskenderiye kentinde bir araya gelen Mısır, Irak, Lübnan, Suriye, Ürdün, (S.Arabistan ve Yemen hariç) temsilcileri İskenderiye protokolünü imzalamıştır¹². Protokol, imzacı devletlerin aralarındaki işbirliğini geliştirme, Arap halklarının çıkarlarını koruma, egemenliklerini sağlamlaştırma ve bu uğurda çalışma amaçlarını kapsamaktaydı.

Protokol sonrası 22 Mart 1945 tarihinde¹³ Mısır'ın başkenti Kahire'de bir araya gelen yedi Arap Devleti (Mısır, Irak, Lübnan, Suriye, Ürdün, S. Arabistan ve Yemen) resmen Arap Birliği'nin kuruluşunu ilan ettiler. Birlik üyelik şartları aynı gün imzalanan Arap Birliği Şartının birinci maddesinde

¹⁰ **Gündüz**, (2002), s. 31-35.

¹¹ **Gündüz**, (2002), s. 36-38.

¹² İskenderiye Protokolü için Bkz. www.arableagueonline.org, **Gündüz**, (2002), s. 39.

¹³ **Shaw**, Malcolm, N.: International Law, Sixth Edition, Cambridge University Pres, New York, 2008, s. 1031.

belirtilerek Birliğin bağımsız imzacı Arap Devletlerinden oluğuğu vurgulanmış ve Bağımsız her Arap devletinin bŸyŸk potansiyeline gŸnderme yapmıřtır¹⁴. Buna gŸre Arap Birliği, Ÿye devletlerin halklarının aynı dili konuğuğu, aynı ırktan geldiği (lingo-etnik), bŸlgesel bir ŸrgŸt niteliği taşımaktadır. şu anda birlik, 21 Arap devleti¹⁵, Mısır, LŸbnan, ŸrdŸn, Irak, Suudi Arabistan. Yemen Cezayir, Bahreyn, Kuveyt, Libya, Fas, Umman, Katar, Sudan, Tunus, Birleşik Arap Emirlikleri, Somali, Cibuti, Moritanya, Komor Adaları ve Filistin'den oluşan yaklaşık 150 milyonluk bir nŸfusu kapsamaktadır¹⁶.

Tablo 1: Arap Birliği Ÿye Ÿlkeler¹⁷

S.NO	Devletler	NŸfus(2006)	YŸzŸlçŸmŸ (km2)	Birliğe Katıldığı Yıl
1	 Irak	26,783,383	437,072	1945
2	 LŸbnan	3,874,050	17,818	1945
3	 ŸrdŸn	5,906,760	92,3	1945
4	 S. Arabistan	27,019,731	1,960,582	1945
5	 Yemen	21,456,188	527,97	1945
6	 Mısır	78,887,007	1,001,450	1945

¹⁴ şahin, (2006), s. 537.

¹⁵ Suriye'nin Arab Birliği'ne Ÿyeliđi, Ÿlkede devam eden iç savaş nedeniyle askıya alınmıştır.

¹⁶ Arap Birliği web sitesi, www.arableagueonline.org.

¹⁷ http://arableagueonline.org/wps/portal/las_ar/inner/, Brezilya, Eritre, Hindistan, TŸrkiye, Venezuela, ARAP BİRLİĞİ'ne gŸzlemci statŸsŸ ile katılmışlardır. Erişim Tarihi: 18 Aralık 2014.

7	 Libya	5,900,754	1,759,540	1953
8	 Sudan	41,236,378	2,505,810	1956
9	 Fas	33,241,259	710,85	1958
10	 Tunus	10,175,014	163,61	1958
11	 Kuveyt	2,418,393	17,82	1961
12	 Cezayir	32,930,091	2,381,740	1962
13	 Bahreyn	698,585	665	1971
14	 Katar	885,359	11,437	1971
15	 B A E	2,602,713	83,6	1971
16	 Umman	3,102,229	309,5	1971
17	 Moritanya	3,177,388	1,030,700	1973
18	 Somali	8,863,338	637,657	1974
19	 Filistin	3,889,249	6000	1976
20	 Cibuti	486,53	23	1977
21	 Komor	690,948	2,17	1993

2. ARAP BİRLİĞİ'NİN AMAÇLARI VE FAALİYETLERİ

2.1. Birliğin Amaçları

Birliğin amaçları, Arap Birliği Şartı'nın ikinci maddesinde ifade edilmiştir. Buna göre, Arap Birliği'nin amaçları;

- a) Üye devletler arasındaki ilişkileri güçlendirmek,
- b) Yaygın işbirliği ile bağımsızlıklarının korunması için ortak politikalar oluşturmak,
- c) Arap devletlerinin çıkarları konusunda çalışmaktır.

İşbirliği bağlamında tarım, ticaret, endüstri, gümrük, ulaşım, iletişim, vize uygulamaları, suçluların iadesi gibi konularda sıkı işbirliği sağlamak ve geliştirmek birliğin amaçları arasında özellikle zikredilmiştir. Birlik, uluslararası ve bölgesel ve organizasyonlarda ortak politikalar oluşturarak Arap yüksek çıkarlarının korunması için siyasi işbirliğini de dile getirmektedir. Ayrıca, ekonomik, sosyal ve kültürel aktivitelerde ortak hareket ederek Arap halklarının kalkınmasına, güvenliğine, özgürlüklerine ve ekonomik entegrasyonlarına katkı yapılmasının da altı çizilmiştir¹⁸.

Üye devletler arasındaki anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözülmesi talebi de dikkat çekmektedir. Şartın beşinci maddesine göre, birlik, üye devletler arasında veya üye bir devletle üçüncü devletler arasındaki anlaşmazlıklarda aracı olarak katkı sağlayacaktır. Ancak, Şartın, Birliğin amaçlarını belirleyen maddelerine baktığımızda, birliğin daha çok politik olmayan alanlarda aktifliğine atıf yapıldığı görülmektedir. Üye devletlerin birbirlerinin politik yapılarına müdahale etmemeyi ilke olarak benimsemeleri, hem farklı siyasi yapılarından hem de statükocu yaklaşımlarından kaynaklanmaktadır.

Birlik için en temel siyasi ortak nokta, Arap Birliği Şartı'nın birinci ekinde değinilen Filistin sorunu çerçevesinde üye devletlerin Filistin'in bağımsız bir devlet olması için çalışacakları vurgulamalarıdır. Kurulmasında ve devamında Filistin meselesinin en önemli konu oluğu tüm belge ve dökümanlara da yansımış; hatta günümüzde Arap Birliği'ni ayakta tutan tek konu Filistin'in bağımsızlığı olduğu söylenebilir¹⁹.

¹⁸ Şahin, (2006), s. 538.

¹⁹ Şahin, (2006), s. 538.

2.2. Birliğin Faaliyetleri

Sur'a göre, uluslararası örgütlerin faaliyeti normatif faaliyet ve dar anlamda "eylem" faaliyeti olarak iki ana gruba ayrılabilir. Aslında iki kavram birbiriyle iç içedir. Zira örgütün eylemi, bu yönde alınan bir karara dayanır. Karar da örgütün kurucu andlaşmasını veya türev bir normatif düzenlemeyi temel alır²⁰. Normatif faaliyetler, Genel olarak; örgütün iç işleyişine dair kural ve kararlar, dışa ve üyelere yönelik kararlar, uluslararası sözleşmelerin hazırlanması şeklinde sıralanabilir. Uluslararası örgütlerin eylemlerinde ise eylem kelimesi geniş anlamlıdır ve normlar konulması dışında kalan tüm yetkileri kapsar. Böylece uluslararası örgütlerin eylemleri çok değişik nitelikte olabilmektedir. Sur ayrıca, uluslararası örgütlerin faaliyetlerini kendi ajanları aracılığı ile gördüklerini ve bunların bazı ayrıcalıklardan ve bağıışıklıklardan yararlandıklarını belirtmiştir²¹.

Önceki bölümde belirtilen amaçlar ve bu bölümde belirtilen ilkeler çerçevesinde Arap Birliği'nin özellikle²²;

- i) Ekonomik ve mali konularda, ticaret, gümrük, döviz, tarım ve sanayi de dahil olmak üzere,
 - ii) Demiryolu, karayolu, havacılık, iletişim konularında,
 - iii) Kültürel konularda
 - iv) Uyrukluk, pasaport, vize işlemlerinin yürütülmesi konularında,
 - v) Sosyal yardım konularında,
 - vi) Sağlık konularında,
- faaliyetlerini kendi ajanları²³ eliyle sürdürdüğü gözlemlenmektedir.

3. ARAP BİRLİĞİ'NİN HUKUKİ KİŞİLİĞİ VE NİTELİĞİ

3.1. Arap Birliği'nin Hukuki Kişiliği

Burada hukuki kişiliğin bir varlık açısından ne anlama geldiğinin öncelikle ifade edilmesi gerekir. Hukuki kişiliğin en önemli sonucu, uluslararası

²⁰ Sur, Melda: Uluslararası Hukukun Esasları, Beta Yayınları, İstanbul, 2011, s. 167-168.

²¹ Sur, (2011), s. 169.

²² Arap Birliği Şartı Madde 2

²³ Bkz. Bölüm 4.5. Arap Birliği'nin Kurduğu Organizasyonlar.

örgüte, hem ulusal mahkemeler, hem de uluslararası mahkemeler önünde kendi başına temsil etme hakkını vermesidir. Hukuki kişiliği olmayan bir uluslararası varlığın taraf olduğu antlaşmaların, aslında üye devletlerle diğer taraf arasında hak ve borç doğurup doğurmadığı gibi karmaşık sorunların da ortaya çıkması engellenmektedir.

Uluslararası örgütün kişilik konusunun kapsamının ne olduğunu anlamak için, o uluslararası örgütün niçin kurulduğuna bakmak gerekir. Diğer bir deyişle uluslararası örgütlerin genel olarak amaçları ve görevleriyle sınırlı olan bir kişiliğe sahip buldukları görülmektedir. Ayrıca uluslararası örgütlerin, devletlerden farklı olarak uluslararası hukukun ikinci derecede²⁴ sayılabilecek türemiş sujesi olduğu ifade edilmektedir²⁵.

Nitekim hukuki kişiliğin varlığı ile ilgili olarak Birleşmiş Milletlerin de hukuki kişiliğinin var olup olmadığı sorunu gündemi meşgul etmişti²⁶. Uluslararası Adalet Divanı, Birleşmiş Milletler hizmetinde uğranılan zararın tazmini görüşünde BM şartının 104 ncü maddesine atıf yaparak, her üye devletin egemenlik alanı içinde BM örgütünün hukuki yeterliliğe sahip olduğu yönündeki düzenlemeye dikkat çekmiştir. Tüm bu gerçekleri dikkate alan UAD, BM örgütünün uluslararası bir kişilik olduğu neticesine varmaktadır²⁷.

Brownlie'nin ifade ettiği gibi uluslararası örgütün hukuki kişiliği konusunda gerekli üç kriter bulunmaktadır²⁸:

- “1. Devletlerin daimi üyeliği yanında yeterli organlara sahip bulunması,*
- 2. Uluslararası örgüt ile uluslararası örgüt üyelerinin hukuki yetki ve amaçlarının birbirinden ayırt edilebilmesi,*

²⁴ **Başak**, Cengiz: Uluslararası Örgütler, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2010.

²⁵ **Sur**, (2010), s. 155.

²⁶ Birleşmiş Milletlerin hukuki kişiliğe sahip olup olmadığı sorunu, UAD'nın 11 Nisan 1949 tarihli Birleşmiş Milletler hizmetinde uğranılan zararın tazmini görüşünde ele alınmıştır.

²⁷ 1949 ICJ Reports. S. 178-9, aktaran **Başak**, (2010), s. 69.

²⁸ **Brownlie**, Ian: Principles of Public International Law, New York: Oxford University Press, 2003, s. 649; **Başak**, (2010), s. 69.

3. Uluslararası planda kullanabileceği herhangi bir veya birden fazla devletin ulusal sistemine bağlı olmadan sahip bulunduğu hukuki yetkilerinin varolması”.

Bu noktada Arap Birliği Şartı'nın 1 nci maddesine göre; Birlik daimi nitelikte üye devletlere sahiptir. 3 ncü maddesine göre ise; Birlik konseyinin şartın amacını gerçekleştirmek için üye devletler arasında imzalanan anlaşmaların yürütülmesini denetlemek gibi bir görevinin olduğu belirtilmiştir. Aynı zamanda, gelecekte barış ve güvenliğin garantisi olmak üzere, ekonomik ve sosyal ilişkileri düzenlemek için oluşturulmuş uluslararası kuruluşlar ile Birliğin işbirliği yapıcı işleve sahip olacağı da şartın 3 ncü maddesinde vurgulanmıştır. Yine şartın 5 nci maddesine göre üye devletler arasındaki anlaşmazlıklarda tahkim ve arabuluculuk görevi göreceği olması sebebi ile hukuki yetkilere haiz olması, 6 ncı maddeye göre üye bir Devlet tarafından başka bir üye Devlete karşı bir saldırganlık saldırı veya tehdit durumunda, bu saldırganlığı püskürtmek için gerekli tedbirleri belirlemesi, Şartın 7 nci maddesine göre oybirliği ile alınan kararların bütün üye devletleri bağlaması ve 12 nci maddeye göre yeterli organlara sahip olması dolayısıyla Arap Birliği'nin bir hukuki kişiliğinin olduğu sonucuna varabiliriz.

3.2. Arap Birliği'nin Niteliği

Genellikle uluslararası örgüt denildiğinde, hükümetler arası örgütler anlaşıldığını belirten Sur, bu örgütlerin ortak özelliğinin, devletler tarafından bir anlaşmaya dayanarak kurulması olduğunu söylemektedir²⁹. Arap Birliği'ne baktığımızda da, Arap Birliği'nin devletler tarafından imzalanmış bir anlaşmaya dayanarak kurulmuş hükümetler arası bir örgüt olduğunu görmekteyiz.

Açık uluslararası örgütler, genellikle üyeliğe kabulün kolay olduğu uluslararası örgütlerdir. Bunların en klasik örneği Birleşmiş Milletler Teşkilatıdır. Genel anlamda bu uluslararası örgüte üyelik, BM şartındaki sorumlulukları yerine getirmeye muktedir olan barışsever devletlere açıktır³⁰.

²⁹ Sur, (2011), s. 150.

³⁰ BM Şartı Madde 4.

Kapalı uluslararası örgütlere üyelik, genellikle durumları uygun olan ve bir takım şartları yerine getirmiş olan devletler açısından mümkündür. Kapalı örgütlere en güzel örneklerden biri de NATO'dur. NATO açısından gerekli şartların sağlanıp sağlanmadığı konusunun belirlenmesi için üyelerin oybirliği aranmaktadır³¹.

Diğer taraftan Avrupa Birliği'ne üyeliğe kabulde, bir takım şartların yerine getirilmesinden sonra oybirliği şartı aranması sebebiyle Birliğin kapalı uluslararası örgüt modeli olduğu yönünde görüşler mevcuttur³².

Bu noktada Arap Birliği Şartı'nın birinci maddesine baktığımızda, "*Herhangi bir bağımsız Arap Devleti, Cemiyeti'n bir üyesi olma hakkına sahiptir*" denmektedir³³. Hem yukarıdaki açıklamaları dikkate aldığımızda, hem de şartın birinci maddesinde belirtildiği üzere sadece bağımsız bir Arap Devletinin üyeliği mümkün olduğuna göre, Arap Birliği'nin kapalı bir uluslararası örgüt olduğu sonucuna varabiliriz.

Uluslararası örgütlerin faaliyetlerinin yaygın olduğu alan göz önünde bulundurularak, evrensel ya da bölgesel olma özelliklerine göre de sınıflandırıldığı görülmektedir³⁴. Özellikle coğrafî kriterlere dayalı bir ayırım benimsendiği belirtilmelidir. Evrensel örgütte Dünya'daki bütün barışçıl devletlere üyelik prensip itibariyle açıktır³⁵.

Bölgesel uluslararası örgütte ise, genellikle bir bölgedeki devletlerin üye olabildiği örgütler olarak ifade edilmektedir³⁶. Bununla birlikte, bölgesel olma meselesinin mutlak anlamda coğrafî yönden anlaşılma anlamına gelmeyeceği konusuna da haklı olarak işaret edilmiştir³⁷.

³¹ **Başak**, (2010), s. 48.

³² **Sur**, (2011), s. 163.

³³ Arap Birliği Şartı Madde 1.

³⁴ **Sur**, (2011), s. 151, **Başak**, (2010), s. 52.

³⁵ En klasik örneği Birleşmiş Milletler Örgütüdür. BM Şartı madde 4.

³⁶ **Başak**, (2010), s. 55.

³⁷ AB andlaşması madde 49, Ayrıntılı Bilgi için Bkz. **Arsava**, Ayşe Füsün: Nice Andlaşması Sonrasında Avrupa Birliği'nin Geleceği, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara, 2003, s. 14.

Arap Birliği üyelerinin Arap Devletlerinden olması ve bu üyelerin belirli bir coğrafyada konumlanmaları sebebi ile bölgesel bir uluslararası örgüt olarak sınıflandırılabilir.

Amaçları bakımından genel ya da teknik içerikli uluslararası örgüt modelleri de farklı bir ayırım ölçütü olarak göze çarpmaktadır. Genel nitelikte sayılabilecek amaçları gerçekleştirmeyi hedefleyen uluslararası örgütler genel uluslararası örgütler sınıfında yer almaktadır³⁸. Arap Birliği'nin kuruluşu itibariyle teknik bir örgüt olmayıp genel amaçlı uluslararası örgüt içinde sınıflandırılması yerinde olacaktır.

3.3. Birliğe Üyelik

Bir uluslararası örgütün üyeliğine kabul edilme, gerek örgütün, gerekse üyeliğe başvuran devletin isteğine bağlıdır. Bununla birlikte, kimi uluslararası örgütlerde bir takım özel şartlar aranmaktadır³⁹. Örneğin; BM Şartı'nın 4. maddesinde belirtildiği üzere üye olmak isteyen devletin barışçı bir devlet olması gerekmektedir. Arap Birliği'nde de benzer bir durum mevcuttur. Birlik Şartı'nın 1. maddesinde belirtildiği gibi birliğe üye olacak devletin Bağımsız bir Arap Devleti olması şartı aranmaktadır. Öte yandan bir kutuluş hareketinin bile Arap Birliği'ne tam üye olduğu gözlemlenmektedir⁴⁰.

Uluslararası örgütlerde üyeler iki gruba ayrılmaktadır. Birinci grupta, Asli (kurucu)⁴¹ üyeler, ikinci grupta ise birliğe sonradan kabul edilen üyeler⁴² bulunmaktadır. Asli üyeler bir örgütün kurucu üyeleridir. Sonradan kabul edilen üyeler ise, örgüte katılan üyeler olmaktadır⁴³. Arap Birliği'nde kurucu üyelerle, sonradan katılan üyelerin hepsi eşittir ve Birlik Şartı'nın

³⁸ Sur, (2011), s. 151; Başak, (2010), s. 56-57.

³⁹ Pazarıcı, Hüseyin: Uluslararası Hukuk Dersleri, II. Kitap, Gözden Geçirilmiş 8. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2005, s. 117. Örneğin BM şartı madde 4; Barışçı Devlet Olmak.

⁴⁰ Pazarıcı, (2005), s. 116, Filistin Kurtuluş Örgütü.

⁴¹ Mısır, Irak, Lübnan, Ürdün, Suudi Arabistan, Suriye ve Yemen kurucu üyelerdir.

⁴² Cezayir (1962), Bahreyn (1971), Komor Adaları (1993), Cibuti (1977), Kuveyt (1961), Libya (1953), Moritanya (1973), Fas (1958), Umman (1971) Katar (1971), Somali (1974), Güney Yemen (1967), Sudan (1956), Tunus (1958), ve Birleşik Arap Emirlikleri (1971). Filistin Kurtuluş Örgütü 1976 yılında kabul edildi.

⁴³ Pazarıcı, (2005), s. 117.

3 ncü maddesi gereğince her üye devletin temsilci sayısı ne olursa olsun bir oy hakkı mevcuttur.

3.4. Gözlemci Statüsü

Gözlemci statüsü, üye olmayan devlet ve başka belirli birimlerin, kendilerini doğrudan ilgilendiren faaliyetlere oy hakkı olmadan katılabilmelerini sağlamaktadır. Bu statü birliğin yetkili organının kabulüyle edinilir ve söz hakkı gene örgütün kararına bađlıdır⁴⁴.

Arap Birliği'nde de gözlemci statüsünde beş devlet bulunmaktadır. Bunlar; Brezilya (2003), Eritre (2003), Venezuela (2006), Hindistan (2007), Türkiye (2010)'dir⁴⁵.

3.5. Üyeliğin Sona Ermesi

Uluslararası örgütlerde üyeliğin sona ermesi iki yolla olmaktadır. Birincisi çekilme, ikincisi ise çıkarılmadır⁴⁶. Arap Birliği'nde üyelikten çekilme koşulu birlik şartının 18 inci maddesinde düzenlenmiştir. Şarta göre; “Çekilmenin yürürlüğe girmesinden önce, konseyden çekilmek niyetinde olan üye devletler, niyetini bir yıl öncesinden birliğe bildirecektir.” Birlik, üyelikten çekilme niyetinde olan devlet dışındaki üyelerin oybirliği ile karar alarak, üyeliğin sona erdirilmesi işlemi tamamlanmış olmaktadır.

Uluslararası örgütlerden çıkarılma (ihraç) konusunda temel kural kurucu andlaşmada hüküm varsa buna uyulmasıdır. Ancak Arap Birlik Şartı'nda böyle bir hüküm bulunmamaktadır. Kurucu andlaşmada bu konu ile ilgili olarak herhangi bir hüküm bulunmaması durumunda ise sorunun hukuksal açıdan zorlaşacağı belirtilmektedir⁴⁷. Pazarıcı'ya göre, bir uluslararası örgütün kurucu andlaşmasındaki amaçlara ve temel ilkelere aykırı davranılması öteki taraflara bu üye devlete karşı andlaşmaya son verme hakkını tanımalıdır⁴⁸.

⁴⁴ Sur, (2011), s. 162.

⁴⁵ http://arableagueonline.org/wps/portal/las_ar/inner!/ut/p/c5, Erişim tarihi: 05 Aralık 2014.

⁴⁶ Pazarıcı, (2005), s. 119.

⁴⁷ Pazarıcı, (2005), s. 119.

⁴⁸ Pazarıcı, (2005), s. 119.

Ancak çıkarılma işlemine kadar varmadan, Arap Birliği'nde de olduğu gibi kurucu andlaşmanın üyelik hak ve ayrıcalıklarının kullanılmasının askıya alınması olanağını tanıdıkları da gözlemlenmektedir⁴⁹.

4. ARAP BİRLİĞİ TEŞKİLATI⁵⁰, ORGANLARI VE FONKSİYONLARI

Arap Birliği, şu ana birimlerden oluşmaktadır. Birlik Konseyi, Ortak Savunma Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey ve Genel Sekreterlik. Birlik 13 Ekim 1951 yılında, aldığı bir kararla hem bu yapıyı içselleştirmiş hem de organların çalışma prensipleri ile iç düzenini ortaya koymuştur⁵¹.

4.1. Birlik Konseyi

Birlik konseyi kurul içindeki en yüksek otoritedir. Konsey üye devletlerin dışişleri bakanları veya daimi statüdeki temsilcilerinden oluşmaktadır. Konsey içtüzüğünün 14 ncü maddesine göre, Konsey başkanlığı ülkelerin alfabetik sırasına göre yürütülmekte ve her dönem toplantı açılışında bu sıraya göre el değiştirmektedir. Konsey, mart ve eylül ayları olmak üzere, yılda iki kez olağan, iki veya daha fazla birlik üyesinin isteği ile de olağanüstü toplanmaktadır. Birlik Konseyinde, oy birliği ile alınan kararlar bütün üye devletleri, oy çokluğu ile alınan kararlar ise sadece olumlu oy kullanan üyeleri bağlamaktadır.

Konseyin görevleri arasında, üye devletlerin birlik amaçları doğrultusunda hareket edip etmediklerini takip etmek, üyelik başvurularını kabul veya reddetmek ve birliğin şartlarına uymayan üye devletlerin üyeliklerine son vermek gibi hususlar yer almaktadır. Konsey ayrıca, birlik üyesi ülkeler arasında veya birlik üyesi bir devletle, üçüncü devletler arasında meydana gelen anlaşmazlıkların çözümünde de aracılık yapabilir. Küresel barış ve güvenliği korumak ve uluslararası ekonomik ve sosyal ilişkileri düzenlemek

⁴⁹ Örneğin Mısır'ın, İsrail ile imzaladığı Camp-David barış andlaşmasından sonra üyeliği 1979 yılında askıya alınmış; Birliğin merkezi, Mısır'dan, Tunus'a taşınmıştır.

⁵⁰ Arap Birliği, Birlik Konseyi, Ortak Savunma Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey ve Genel Sekreterlikten oluşmaktadır. Ancak Arap Birliği'nin Kurduğu Organizasyonlar şekilde teşkilat çatısı altında gösterilmiştir.

⁵¹ http://arableagueonline.org/wps/portal/las_ar/home_page. Erişim Tarihi: 30 Kasım 2014.

amacıyla oluşturulan uluslararası örgütlerle, Arap Birliği arasında işbirliği imkanlarını arttırmak da Konseyin görevleri arasındadır⁵².

Bunların dışında Konsey, Birliğin yardımcı organlarının statülerini düzenler ve en önemlisi Genel Sekreteri atar. Birlik Konseyi, siyasi ve teknik komiteler olmak üzere iki alt birime de sahiptir. Siyasi Komite, üye devletler arasındaki siyasi faaliyetlerin uyumlaştırılması amacıyla oluşturulmuş olup, siyasi ilişkilerin görüşüldüğü bir birimdir. Teknik Komiteler ise ekonomik, sosyal, sağlık, hukuk, ulaştırma ve kültür gibi işlerle ilgili oluşturulmuş alt birimlerdir. Bu teknik komitelerin görevi ise Arap Birliği'nin öngördüğü alanlarda işbirliği imkanlarını inceleyerek hazırladıkları raporların sonuçlarını Konseye sunmaktır.

4.2. Ortak Savunma Konseyi

Ortak Savunma Konseyi, Arap devletlerinin, Filistin topraklarında İsrail Devleti'nin kuruluşuna engel olamamaları ve 1948 yılındaki savaşı kaybetmelerinin kamuoylarında yarattığı büyük tepkiden sonra, Arap Birliği kurumunu kuvvetlendirmek adına, 1950 yılında karşılıklı savunma ve ekonomik işbirliği için Antlaşması'nın imzalanmaları ile kurulmuştur. Tüm üye devletlerin Dışişleri ve Savunma Bakanlarından oluşur⁵³.

Konseyin temel görevi üye devletlere karşı herhangi bir saldırgan davranışı gerektiğinde silahlı kuvvetleri de kullanarak ortadan kaldırmaktır. Ortak Savunma ve Ekonomik işbirliği antlaşması çerçevesinde üye devletler güvenliklerini tehdit eden tehlikelere karşı ortak tavır takınma konusunda anlaşmışlardır. Ortak Savunma Konseyinde kararlar üçte iki çoğunlukla alınmakta ve bütün üye devletleri bağlamaktadır.

4.3. Ekonomik ve Sosyal Konsey

Ekonomik ve sosyal konsey de, Ortak Savunma ve Ekonomik İşbirliği antlaşması çerçevesinde kurulmuş olup, ilgili anlaşmanın 8 inci maddesinde

⁵² **Gündüz**, (2002), s. 54.

⁵³ **Gündüz**, (2002), s. 63, http://www.nationsonline.org/oneworld/arab_league.htm, Erişim Tarihi: 01 Aralık 2015.

görevleri belirlemiştir. Konsey, üye devletlerin ekonomi bakanlarından veya temsilcilerinden oluşarak, üye devletlerin ekonomik gelişmelerine katkı sağlamak, ekonomik faaliyetlerini koordine etmek, aralarındaki ticari ilişkileri kolaylaştırmak ve bu amaçları yerine getirmek için yapılacak antlaşmaları karara bağlamak gayelerini taşımaktadır. Bu bağlamda, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Birlik Konseyinin alt birimi olan Ekonomik Komite ile de işbirliği içinde çalışmaktadır. Şu ana kadar yeterli ekonomik entegrasyon sağlanamamasına rağmen, nihai amaç olarak Arap Ortak Pazarı ideali devam etmektedir⁵⁴.

4.4. Genel Sekreterlik

Arap Sekreteryası, bir genel sekreter, genel sekreter yardımcıları ve ilgili görevlilerden oluşmaktadır. Genel sekreterlik daimi bir statüye sahip olup Arap Birliği Şartı'nın 12 ve 13. Maddelerinde, Genel Sekreterin görevleri açıkça belirtilmiştir⁵⁵. Buna göre Genel Sekreter⁵⁶, Birlik Konseyinin kararları ve bütçenin çizdiği sınırlar dahilinde birlik adına çalışmalarda bulunur, olağan dönem toplantılarının gündemlerini belirlerler, birliğe bağlı komiteleri toplantıya çağırır ve komitelerin sekreterlerini tayin eder. Sekreter ayrıca birliğin bütçe tasarısını hazırlayarak Birlik Konseyinin onayına sunar⁵⁷.

Genel Sekreterlik, Arap Birliği'nin yönetim birimi ve Birlik Konseyinin yürütme organıdır. Büyükelçi statüsüne sahip Genel Sekretere, Birlik üyesi devletlerin üçte iki çoğunluk oyu ile Birlik Konseyi tarafından 5 yıllığına atanır. Genel Sekretere yardım eden her birimin başında sekreter yardımcıları bulunmaktadır.

⁵⁴ http://www.nationsonline.org/oneworld/arab_league.htm, Erişim Tarihi: 01 Aralık 2014.

⁵⁵ <http://www.lexicorient.com/e.o> Erişim Tarihi: 01 Aralık 2014.

⁵⁶ Dr. Nabil EL Araby 1 Temmuz 2011 tarihinden itibaren Arap Birliği Genel Sekreteri olarak seçilmiştir. Eski Genel Sekreter Amr Musa idi. <http://www.arableagueonline.org/wps/portal> Erişim tarihi: 01 Aralık 2014.

⁵⁷ **Gündüz**, (2002), s. 60, 61.

10 Mayıs 1953 tarihinde Birlik Konseyi, Genel Sekreterliğinin işbirliğiyle ilgili bir dizi düzenlemeler yapmıştır⁵⁸. Bu bağlamda Genel Sekreterlik aşağıda belirtilecek bölümlerden oluşmaktadır.

4.4.1. Konferans Sekretaryası

Birlik içerisinde haberleşme, protokol ve yazışmaları düzenleyip birliğin arşivlerini tutmakla görevlidir.

4.4.2. Finans ve İdari Bölüm

Birliğin mali işlerine, örneğin Birlik bütçesi ve muhasebesinin hazırlanması ve kontrolü ile fon yönetiminden sorumludur.

4.4.3. Ekonomik ve Haberleşme İşleri Bölümü

Ekonomik ve Haberleşme Komitesinin ihtiyacı olan çalışmaları ve üye devletlerin ekonomik durumlarıyla ilgili raporlar ve istatistikleri hazırlar. Üye devletler arasındaki ticari anlaşmaların uygulanması ve gelişmesiyle ilgili çalışmaları takip eder ve üye devletlerdeki Filistin’li mülteciler hakkında yapılması gerekenleri tespit eder.

4.4.4. Siyasi Bölüm

Arap ülkelerini ilgilendiren siyasi meselelerle ilgili çalışmalar ile Arap Birliği’nin uluslararası çalışmalarını takip ederek raporlar hazırlar.

4.4.5. Sosyal ve Sağlık İşleri Bölümü

Arap ülkelerindeki göç, iş ve işçi hareketleri, çocuk koruma, sağlık durumları ve ilgili problemlere dair çalışmalar yapar.

4.4.6. Hukuki Bölüm

Vatandaşlık, vize, pasaport, cezaların infazı, suçluların iadesi gibi yasal düzenlemeleri ele alır ve üye devletler arasında yapılan anlaşmaların taslaklarını ve koordinasyonunu sağlar. Arap Birliği İdari Mahkemesi, Arap

⁵⁸ www.arableagueonline.org, Erişim Tarihi: 01 Aralık 2014.

Yatırım Mahkemesi ve Arap İnsan Hakları Komitesi, İnsan Hakları Daimi Komitesi, Arap Birliği'nin hukuki bölümleri arasında gösterilmektedir⁵⁹.

4.4.7. Enformasyon ve Yayın Bölümü

Arap Birliği'ni, Arap ve dünya kamuoyuna tanıtmak, kurumun amaçlarını gerçekleştirmek için zemin hazırlamaktır.

4.4.8. Kültürel İşler Bölümü

Kültürel ve eğitim işleri ile ilgili çalışmaları yürütür. Yukarıda belirtilen ana organlar dışında, üye devletlerle değişik alanlarda ortak politikalar oluşturmak ve koordinasyonu sağlamak için bakanlıklar düzeyinde bazı konseyler kurulmuştur⁶⁰. Enformasyon, İçişleri, Adalet, Bayındırlık, Ulaştırma, Sosyal İşler, Gençlik ve Spor, Sağlık, Çevre, Haberleşme, Enerji ve Turizm Bakanları Konseyleri bunlardandır.

4.5. Arap Birliği'nin Kurduğu Organizasyonlar

Arap Birliği ayrıca, üye devletler arasında birçok alanda sıkı işbirliği sağlamak için bazı organlar ve organizasyonlar da kurmuştur⁶¹: Bu organizasyonlar aşağıda belirtilecektir.

4.5.1. Arap Eğitim Kültür ve Bilim Organizasyonu (ALESCO)

1964 yılında eğitim, kültür ve bilim alanlarında Arap ve Afrika ülkelerindeki koordinasyonu sağlayarak gelişme stratejilerini belirlemek amacıyla kurulmuştur.

4.5.2. Arap İş Organizasyonu (ALO)

1965 yılında bütün Arap işçileri için gelişme, koruma, güvenlik sağlamak ve ayrıca bütün Arap vatandaşları için üretim ve iyi iş imkanları ortaya koymak amacıyla faaliyete başlamıştır.

⁵⁹ http://www.arableagueonline.org/wps/portal/las_ar/inner Erişim Tarihi: 01 Aralık 2014.

⁶⁰ www.arableagueonline.org, Erişim Tarihi: 01 Aralık 2014.

⁶¹ www.arableagueonline.org, Erişim Tarihi: 01 Aralık 2014.

4.5.3. Arap Tarımsal Kalkınma Organizasyonu (AOAD)

1970 yılında tarımsal aktivitelerde üye devletler arasında koordinasyonu ve işbirliğini sağlayarak Arap besin güvenliğini sağlamak amacı ile oluşturulmuştur.

4.5.4. Arap Endüstriyel Kalkınma ve Maden Organizasyonu (AIDMO)

1990 yılında elektrik ve maden endüstrisi sektörlerindeki Arap potansiyelini koordine etmek ve endüstriyel kalkınmada işbirliğini teşvik etmek amacı ile kurulmuştur.

4.5.5. Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Organizasyonu (OAPEC)

1968 yılında Arap petrol endüstrisine destek sağlamak için kurulan bu organizasyona sadece petrol ihraç eden Arap ülkeleri katılabilmektedir.

4.5.6. Arap Ekonomik Birlik Konseyi

Bu birim Arap Birliği üyeleri arasındaki iş birliğini ve rekabet güçlerini artırarak yeni iş alanları yaratmak ve Arap ortak gümrük birliğini gerçekleştirmek üzere kurulmuştur.

Ayrıca Araplar Arası Yatırım Garantileri Ortaklığı (IAIGC) Arap Ekonomik ve Sosyal Kalkınma Fonu (AFESD-1968), Arap Para Fonu (AMF-1976), Arap Ekonomik Kalkınma Bankası (BADEA, 1975), Arap Tarımsal Kalkınma ve Gelişme Ajansı (AAID), Arap Atom Enerjisi Ajansı (AAEA), Arap Uydu Haberleşmeleri Organizasyonu (ARABSAT-1970), Arap Kurak Bölge ve Toprak Çalışmaları (ACSAD-1971), Arap Haberleşme Birliği (ASBU-1955), Arap Bilim, Teknoloji ve Deniz Taşımacılığı Akademisi (ACST-1972) gibi yine kendi alanlarında araştırma, geliştirme, işbirliği gibi amaçlarla kurulmuş değişik Arap Birliği çatısı altında yer alan organizasyonlar da mevcuttur⁶².

⁶² www.arableagueonline.org, Erişim Tarihi: 01 Aralık 2014.

5. ARAP BİRLİĞİ'NİN KARAR MEKANİZMASI VE MALİ YAPISI

5.1. Arap Birliği'nin Karar Mekanizması

Arap Birliği'ne göre, birliğin yasamayla ilgili fonksiyonları ve siyaset belirlemesi Birlik Konseyi tarafından icra edilmekte ve daha önce de belirtildiği üzere, Birlik Konseyinin başkanlığını üye devletler alfabetik sıraya göre yürütülmektedir. Birlik Konseyi, mart ve eylül aylarında olmak üzere yılda iki kez olağan, iki veya daha fazla üye devletin isteğiyle de olağanüstü toplanmaktadır. Arap Birliği'nin 1 inci maddesinde, Birlik Konseyinde oybirliğiyle alınan kararlar bütün üye devletleri bağlarken, oy çokluğuyla alınan kararlar ise, daha önce ifade edildiği üzere, sadece olumlu oy kullanan üyeleri bağlamaktadır. Üye devlet(ler)in saldırgan tutumuna karşı birlik tarafından alınacak karar oy birliği ile alınmakta ve saldırgan üye(ler)in oyları ise sayılmamaktadır. Bu oylama sistemi, üyelikten çıkarma işleminde de uygulanmaktadır⁶³.

⁶³ Macdonald, Robert W., The League of Arab States: A Study in The Dynamics of Regional Organization, Princeton University, U.S.A. 1965, s. 57'den aktaran Şahin (2006), s. 543.

Birlik Konseyindeki hakemlik ve arabuluculuk konusundaki kararlar ise idari işlerle ilgili kararlar gibi çoğunluk oyuyla alınmaktadır. Genel Sekreter'in atanması ve yasa değişiklikleri, Ortak Savunma Konseyi kararları gibi, Birlik Konseyindeki en az üçte iki çoğunlukla alınmaktadır.

5.2. Arap Birliği'nin Mali Yapısı

Arap Birliği üyesi her devlet, yıllık bütçelerinden belli bir miktarı birlik bütçesine ödeme yapmakla yükümlüdür. Yapılacak ödeme miktarını Birlik Konseyi, üye devletlerin milli gelirlerini ve birliğin ihtiyaçlarını dikkate alarak belirlemektedir. Zaman zaman yeni üyelerin de katılımı ile ödeme miktarı gözden geçirilerek mali yapı yeniden düzenlenmektedir⁶⁴. Genel Sekreter, acil durumlarda üye devletlerden para talep edebilme hakkına sahip olup, üye devletler zorunlu ödemeler dışında birlik bütçesine bağış da yapabilmektedirler.

6. ARAP BİRLİĞİ VE FİLİSTİN MESELESİ

İsrail'in kuruluşu sonrasında izlediği yayılcı politikalar, Filistin meselesini⁶⁵ -bugün de geçerliliğini koruduğu üzere- Arap Birliği'nin çözmesi gereken en önemli sorun haline getirmiştir. 1948 Mayıs'ında, İsrail Devleti'nin, Filistin topraklarında kurulması Arap devletlerini ortak bir düşman karşısında birleştirmiş ve Mısır, Suriye, Ürdün ve Lübnan, İsrail'e karşı savaş ilan emişlerdir⁶⁶. Bu ilanda, Filistin'in, Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsızlığını kazanmış bir Arap ülkesi olduğu vurgulanarak, Filistin'in Arap karakterinin ve bağımsızlığının, Arap devletlerince korunacağı ifade edilmiştir.

Birlik ülkelerinin İsrail Devleti'ni, Arapların kalbine saplanmış bir hançer olarak gö(st)rmeleri, Arap haklarını da ortak bir sorun olan İsrail'in ortadan kaldırılması konusunda birleştirecek, Arap milliyetçiliğine ivme kazandırmıştır. Bu bağlamda, İsrail karşısında oluşan Arap dayanışması, Arap Birliği Konseyi'nde, Filistin'e de bir koltuk verilmesini sağlamıştır.

⁶⁴ **Mac Donald**, The League of Arab States, s. 57'den aktaran, **Şahin**, (2006), s. 543.

⁶⁵ **Şahin**, (2006), s. 544, dipnot 23.

⁶⁶ **Şahin**, (2006), s. 544, dipnot 24.

İsrail'in kuruluşundan itibaren Arap Birliği'ni en çok uğraştıran sorunlardan bir diğeri de, Filistinli mülteciler olmuştur⁶⁷. Hatta Arap Birliği Şartı'nın birinci eki, yukarıda ifade edildiği gibi Filistin'le ilgili olup, Arap Birliği Devletleri, Filistin'in bağımsızlığını kazanıncaya kadar çalışacaklarını belirtmişlerdir. Hatta, Arap Birliği, Kasım 1950 de imzalanan ateşkesin, barış anlamına gelmediğinin altını çizmiştir. Arap Devletleri, birlik vasıtası ile Filistinli'lere ekonomik ve askeri alanda yardım etmeye çabalamışlarsa da güçsüzlükleri ve aralarındaki anlaşmazlıklarla yapılan çalışmalar başarısızlıkla sonuçlanmıştır⁶⁸.

Arap Birliği, Birlik Konseyinin İsrail Devleti'nin kuruluşu öncesinde 8 Aralık 1945'te aldığı ekonomik boykot kararını Filistin'deki Yahudilere uygulamaya başlayarak, Arap devletleri ile Yahudiler arasındaki her türlü ticaret yasaklanmıştır. Arap devletleri, İsrail'in kuruluşundan itibaren diplomatik ve ticari ambargoların daha sıkı bir şekilde merkezi Şam'da bulunan ve Birliğe bağlı İsrail'i Boykot Bürosu vasıtasıyla sürdürmüşlerdir. Hatta, bu ekonomik boykot -tabiiyeti ne olursa olsun- İsrail'de şubesi, fabrikası, acentesi bulunan veya İsrail ile her hangi bir ilişkisi olan banka, firma ve vapurlara da uygulanmaktadır. Ayrıca, Arap devletleri duruma göre İsrail'in katıldığı uluslararası düzeydeki siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel ve sportif alanlarındaki bütün faaliyetleri de boykot etmektedir⁶⁹.

Araplar, İsrail'e karşı bir blok halindeki tanımama duruşlarının 1979 yılına kadar sürdürmüşlerse de, izlemiş oldukları her türlü ambargo politikası sadece verimsiz kalmamış, 1948, 1967 ve 1973 yıllarında İsrail ile yapılan savaşlar da hezimetle sonuçlanmıştır. Sonuçta, İsrail'in, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) açık desteğiyle Arap devletleri karşısında askeri ve lojistik üstünlüğü ve Arap devletlerinin farklı çıkarları ile birleşince, İsrail'e uygulanan aktif muhalefet zamanla gevşemeye başlamış, nihayetinde de, Arap Birliği üyeleri içinde İsrail'in varlığına karşı farklı sesler belirmiştir⁷⁰.

⁶⁷ **Mac Donald**, The League of Arab States, s. 60'den aktaran, **Şahin**, (2006), s. 544.

⁶⁸ **Gündüz**, (2002), s. 60, 61.

⁶⁹ **Gündüz**, (2002), s. 172, 173.

⁷⁰ **Hourani**, (2001), s. 491.

Nitekim, Arap Birliği ve Arap milliyetçiliğinin öncüsü olan Mısır, 1979 yılında Arap Birliği ilkelerine ters olmasına rağmen, İsrail ile Camp David Antlaşmasını imzalamıştır⁷¹. Bu antlaşma Arap Birliği’de infiale sebep olmuş, Mısır’ın Birlik üyeliği askıya alınarak, Birlik merkezi Kahire’den Tunus’a taşınmıştır. Bu durum yaklaşık on yıl kadar sürmesine rağmen 1989’da tekrar Birliğin merkezi Kahire olmuştur.

Bütün bu yaşananlara rağmen, şunu açıkça söyleyebiliriz ki, Arap Birliği üyelerinin üzerinde en iyi anlaşabildikleri konu, hala Filistin’in bağımsızlık meselesidir. Bunu Arap Birliği’nin almış olduğu bütün kararlarda görmek mümkündür⁷². Arap Birliği kuruluşundan bu güne bıkip usanmadan, İsrail’in Araplara ve özellikle Filistinli’lere karşı her önemli hareketinden sonra bir araya gelmiş ve mutlaka bir durum değerlendirmesi yapmıştır.

Ancak Soğuk Savaş’ın bitip yükselen küreselleşme dalgası ile birlikte 1990’lara gelindiğinde, Arapların İsrail’i tanımama politikalarının da oldukça yumuşadığını görmekteyiz. Hatta Ürdün, 1994’te İsrail’le barış anlaşması imzalamış⁷³, önceleri varlığını kabul etmedikleri İsrail devletiyle, Filistinli’ler dahi masaya oturmuşlardır. Gelişen tarihsel olaylara baktığımızda, Arap devletlerinin Filistin meselesinde ayrı düşünceyi taşıyalar da, Arap Birliği’nin İsrail politikasının başarısız olduğu ortadadır.

7. ARAP BİRLİĞİ’NİN ULUSLARARASI VE BÖLGESEL ETKİLERİ

Arap Birliği, en temel sorunu olan Filistin meselesinde istediği sonucu elde edememesine rağmen yine de bazı küresel ve bölgesel meseleleri etkilediği anlaşılmaktadır.

Birlik, 1945’te kuruluşundan bu yana Filistin sorunu yanı sıra özellikle Arap kurtuluş ve bağımsızlık hareketlerini ilgilendiren konularda daima desteğini ortaya koymuştur. Ayrıca, birlik sayesinde Birleşmiş Milletler (BM) başta olmak üzere çeşitli uluslararası örgütlerde Arap devletleri çok

⁷¹ Şahin, (2006), s. 545, dipnot 31.

⁷² www.arabji.com Erişim Tarihi: 10 Aralık 2014.

⁷³ <http://www.al-bab.com/arab/about.html> Erişim Tarihi: 10 Aralık 2014.

defa birlikte hareket etmeyi başarmışlardır. Örneğin BM organlarına seçilecek üyelerin tespitinde ortak hareketleriyle etkin bir topluluk olarak ortaya çıkmışlar ve Tunus, Fas, Cezayir, Filistin, ve Güney Arabistan olaylarında da BM'de daima birlikte hareket ettikleri için ağırlıklarını ortaya koyabilmişlerdir⁷⁴.

Arap Birliği etnik politikalarda da etkili bir organizasyon olarak Araplar ile Arap olmayan devletler arasındaki sorunlarda her zaman birlik üyesi tarafı desteklemiştir. Hatta, Birlik Konseyi 12 Ağustos 1956'da aldığı tarihi kararla, Mısır'ın Süveyş Kanalı Ortaklığı'nı millileştirmesini desteklediğini bildirerek uluslararası sistemin büyük aktörlerine meydan okuyabilmiştir. Dahası, Arap Birliği Siyasi Komitesi, Mısır'a yapılan herhangi bir tecavüzün bütün Arap devletlerine yapılmış sayılacağını açıkça deklare etmekten kaçınmamıştır⁷⁵. Irak-İran Savaşı (1980-1988) sırasında da Arap devletlerinin çoğu Irak'a mali ve askeri destek sağlamışlar, sadece Suriye, Irak ile ideolojik rekabetinden dolayı İran'ı desteklemiştir⁷⁶.

Arap Birliği, üye devletleri ilgilendiren bölgesel olaylardaki etkileri dışında, bazı küresel olaylarda da önemli roller oynamıştır. 1973 yılında petrol üreten Arap ülkeleri, İsrail'in Arap topraklarını işgal ettiği sürece petrol üretimlerini kısmaya karar verdiğini bildirmiştir⁷⁷. Buna bağlı olarak petrol üretimindeki azalmasına rağmen sanayileşmiş ülkelerdeki petrol ihtiyacının artmasıyla dünyada petrol krizinin doğmasına sebep olmuş, 1973'teki Petrol Krizi, sanayileşmiş ülkelerin Ortadoğu petrolüne ne kadar bağımlı olduklarını ortaya koymuştur⁷⁸. Bu olay, bir yandan Birliği küresel politikadaki potansiyel rolünü açığa çıkarırken, öte yandan da doğal bir kaynak olan petrolün bir silah olarak kullanılmasının küresel sistemi nasıl etkilediğini gözler önüne sermiştir. Ancak, Arap Birliği bu tarihten sonra uluslararası boyutta böyle etkin başka bir ortak politika da ortaya koyamamıştır. Özellikle 1990'da, Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak'ın, Kuveyt'i

⁷⁴ **Gündüz**, (2002), s. 72.

⁷⁵ **Gündüz**, (2002), s. 109.

⁷⁶ **Armaoğlu**, Fahir: 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1915, Alkım Yayınları, Ankara, 2000, s. 778-779.

⁷⁷ **Hourani**, (2001), s. 491.

⁷⁸ **Şahin**, (2006), s. 546, dipnot 38.

işgaliyle başlayan ve 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgaliyle zirve noktasına ulaşan Irak Krizi konusunda hem Arap Birliği'nin, hem de tek tek Arap devletlerinin kötü bir sınav verdiği ortadadır. Irak'ta yaşanan insanlık dışı görüntüler ve dramatik olayların tek tek Arap devletlerini ve Arap Birliği'ni de uzun vadede çok derinden değişime zorlayacağını söylemek hiç de zor olmasa gerekir.

8. ARAP BİRLİĞİ'NİN TÜRKİYE İLE İLİŞKİLERİ

Arap Birliği ile Türkiye arasındaki ilişkiler aşağdaki üç konu etrafında yoğunlaşmıştır: Türkiye'nin, Suriye ve Irak'la olan su sorunu, Hatay'ın Türkiye'ye katılması, Türkiye'nin İsrail ile ilişkileri şeklinde sıralanabilir.

Arap Birliği, diğer bölgesel sorunlarda olduğu gibi, Türkiye'nin Arap komşuları olan Suriye ve Irak'la yaşadığı su sorununda da Türkiye'ye karşı Suriye ve Irak'ın argümanlarını benimseyen bir politika izleye gelmiştir. Birliğin yetkilileri konunun gündeme geldiği her ortamda Türkiye'yi haksız gördüklerini belirten açıklamalar yapmaktan geri durmamışlardır, Nitekim, Fırat ve Dicle nehirlerini “*sınırı aşan sular*” olarak tanımlayan Türkiye karřısında⁷⁹, Arap Birliği Genel Sekreteri bu nehirleri “*uluslararası sular*” olarak gördüklerini belirterek Suriye ve Irak'ı açıkça desteklemekten çekinmemiřtir⁸⁰. Arap Birliği'nin web sitesinde de, halen Fırat ve Dicle nehirlerinin güvenliğinin Arap ulusunun güvenliği anlamına geldiği açıklaması yer almaktadır.

Türkiye-Arap Birliği ilişkilerindeki ikinci nokta Hatay sorunudur⁸¹, Bilindiği üzere, Suriye 1946'da bağımsızlığını kazandıktan sonra, 1939 yılında Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını kabul etmediğini belirterek, konuyu sürekli gündemde tutmuştur. Bunun bir uzantısı olarak da Arap liderler sürekli olarak Hatay'a, Suriye'nin koparılmış bir parçası olarak bakmıřlardır⁸². Arap Birliği, su sorununda olduğu gibi, Hatay meselesini de, iki

⁷⁹ **Şahin**, (2006), s. 546, Türkiye'nin tezi ile ilgili olarak, bkz. dipnot 39.

⁸⁰ **Şalvarcı**, Yakup: Pax Aqualis: Türkiye-Suriye-İsrail İlişkileri, Su Sorunu ve Orta Doğu, Zaman Kitap, İstanbul, 2003, s. 173.

⁸¹ Hatay sorunu tarihsel gelişimi ve Türkiye Tezleri için; **Őökmen**, Tayfur: Hatay'ın Kurtuluğu İçin Harcanan Çabalar, Cumhuriyet Yay, İstanbul, 1999.

⁸² **Şahin**, (2006), s. 547, dipnot 42.

komşu ülke meselesi olarak değil de, çok taraflı bir Türk-Arap ihtilafı olarak değerlendirilmektedir⁸³.

Arap Birliği ile Türkiye arasındaki ilişkileri belirleyen en önemli konulardan bir diğeri de, Türkiye'nin İsrail'le özellikle güvenlik alanında, artarak gelişen ilişkileridir⁸⁴. Arap devletleri, 1949 yılında Türkiye'nin İsrail'i tanıması konusundaki rahatsızlıklarını her zaman göstermişlerdir. Büyük ölçüde, bundan dolayıdır ki, BM'de Kıbrıs konusunda Türkiye'ye karşı tavır almaktan da çekinmemişlerdir.

1996 yılında Türkiye ile İsrail arasında yapılan Askeri İşbirliği Antlaşması'na sert tepki gösteren Arap Birliği, bu antlaşmayı bölgede Arap devletlerine ve halklarına karşı oluşturulan bir blok olarak gördüğünü belirtmiştir. Haziran 1996'da yapılan Arap Birliği Zirve'sinde Türkiye'nin bu Antlaşma'dan dolayı kınanması için Suriye'nin verdiği öneri kabul edilmiştir. Arap Birliği, Türkiye'ye bir çağrı yaparak ilgili antlaşmanın tekrar gözden geçirilmesini ve Arap haklarının ihlaline yönelik davranışlardan kaçınılmasını istemiştir⁸⁵. Birlik tarafından yapılan bir yazılı açıklamada ise, bu askeri işbirliğinin Ortadoğu haritasını yeniden çizmek için atılan bir adım olduğu vurgulanmış ve bundan duyulan endişe Ankara'nın dikkatine sunulmuştur⁸⁶.

Bütün bu gelişmeler göstermektedir ki, Türkiye'nin Arap devletleri ile olan sorunlarında Arap Birliği, Arap yanlısı politikasını Türkiye'ye karşı da takınmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin İsrail'le olan ilişkileri Arap devletleri tarafından hep önemsenmiş ve şüpheyle yaklaşmıştır. Ayrıca, Türkiye'nin Ortadoğu sorunlarıyla ilgilenmesine emperyal Osmanlı geçmişi de hesaba katarak hiç de olumlu bakmamaktadırlar. İster su konusunda olsun, isterse Türk-İsrail yakınlaşmasında olsun Arap devletleri Türkiye'nin bu tür yaklaşımlarını Ortadoğu'da tekrar hegemonya kurmak istemesinin işaretleri olarak yorumlamaktadırlar.

⁸³ **Şalvarcı**, (2003), s. 174.

⁸⁴ **Şahin**, (2006), s. 547, dipnot 44.

⁸⁵ **İnbar**, Efrahim: Türkiye-İsrail Stratejik Ortaklığı, Asam Yay., Ankara, 2001, s. 71.

⁸⁶ **Yılmaz**, Türel: Türkiye-İsrail Yakınlaşması, İmaj Yay., Ankara, 2001, s. 69.

Ancak ABD'nin işgal sırasında, Türkiye'nin takındığı tavır, özellikle de Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması ve ABD ile asker gönderilmemesi gibi hususlarda, hem birliğin hem de bireysel Arap Devletlerinin genel olarak Türkiye'ye sempati ile baktıkları verilen beyanatlardan ve takınılan tutumlardan açıkça anlaşılmaktadır.

9. ARAP BİRLİĞİ'NİN KARŞI KARŞIYA KALDIĞI SORUNLAR

Birliğin yarım yüzyılı aşkın tarihsel gelişimine baktığımızda, ciddi problemlerle karşı karşıya olduğunu görmekteyiz. Kuruluşunda Arap milliyetçiliği ve İsrail düşmanlığının olduğu bilinen Arap Birliği'nin, günümüze geldiğinde tam bir dağınlık içinde olup, bir birlik fikrinden ve ortak politika hedefinden uzak olduğu gözükmektedir⁸⁷. Arap Birliği'nin aşağıda belirtilen hususlarda sorunlar yaşadığı gözükmektedir.

Bütün Arap ülkelerinde, Filistin sorunu ortak sorun olarak algılansa da, tarihsel olarak Arap devletlerinin iç politikalarını negatif şekilde etkileyen kronik hal almıştır. Bundan dolayı, Arap devletleri, Filistin sorunundan çok kendi iç politikalarını düşünmeye başlamışlar ve bu konuda farklı(laşan) tutumlar içine girmişlerdir⁸⁸.

Arap ülkelerinin siyasi bir bütünlük içinde ortaya çıkmasını engelleyen diğer bir önemli faktör de, farklı tonlardaki totaliter/otoriter rejimlerdir. Bazı Arap ülkeleri mutlak monarşilerce (krallık veya şeyhlikler) yönetilirken, bazıları da -seçim unsuru da olsa- uzun yıllar gücü büyük oranda elinde bulunduran, otokrat liderlerin sultanı altında bulunmaktadır. Ayrıca, Arap devletleri arasında liderlik yarışları da, Arap Birliği'nin etkinliğini zayıflatmaktadır⁸⁹.

1990'da Irak'ın, Kuveyt'i işgal etmesine rağmen, Arap Birliği bu iki üye devlet üzerinde hiç bir etkinlik gösterememiştir. Sonrasındaki, hem 1990-91 Körfez Krizi, hem de 2003 Irak Savaşı, Arap Birliği'nin zafiyetini ve bölünmüşlüğünü net bir şekilde ortaya koymuştur. Arap devletlerinin bir

⁸⁷ Şen, Alper: "Mısır Devrimi'nin 50. Yıl dönümünde Arap Dünyası: ARAP BİRLİĞİ'nde Gelinek Nokta", Stratejik Analiz, Cilt 3, Sayı 29, Eylül 2002, s. 49.

⁸⁸ Şahin, (2006), s. 548.

⁸⁹ Şahin, (2006), s. 548.

kısım Amerikan askerlerine topraklarını açarken, bir kısmı savaşa karşı çıkmıştır. Arap Birliği, böyle bir ortamda, Irak'ta savaşa karşı çıkmış, çözümün barışçı yollardan olması gerektiğini, beyan etmişse de, ancak bu sadece bir açıklamadan öteye gidememiştir⁹⁰. Birlik, Irak'ta çözümün BM gözetiminde diplomatik yollarla sağlanmasını da belirtmiş⁹¹ ancak bütün çabalar boşa çıkmıştır.

Savaşla beraber, ABD'nin Ortadoğu'daki var olan etkisinin daha da artması, Arap Birliği'ni yeni bir çıkmazla karşı karşıya bırakmıştır. Arap Birliği'nin İsrail sorunundan sonra, bir de ABD'nin Irak'a yerleşmesi, yeni sorunları beraberinde getirmiştir. ABD'nin savaş sonrası Irak'ta kısa sürede istikrar sağlayamaması, Arap devletlerini ve otoriter rejimlerini derinden etkilemiştir. ABD'nin Irak'ı işgal sürecindeki özgürlük söylemi bile hemen hepsi anti-demokratik, totaliter/otoriter yönetimler olan Arap Birliği üyesi ülkeler için bizatihi tehlike oluşturmuş, nihayetinde de kamuoyunda Arap Baharı diye adlandırılan ve Arap dünyasında yaşanan halk hareketleri ile sonuçlanmış ve Arap Halklar, özgürlük mücadelesi adı altında birçok otoriter/totaliter Arap rejimini devirmiş, diğerlerini ise ciddi bir halk baskısı altında bırakmıştır⁹².

10. ARAP BAHARI İÇİNDE CEREBAN EDEN, SON DÖNEMDEKİ SORUNLAR VE BİRLİĞİN ALDIĞI YAPTIRIM KARARLARI

18 Aralık 2010 tarihinde Tunus'ta bir göstericinin kendini yakmasıyla başlayan Arap Baharı, bu süreç içerisinde Arap Devletlerinin çoğuna sızramış ve birçok otoriter hükümetin devrilmesi ile sonuçlanmıştır⁹³.

Arap Baharı, birçok Arap ülkesine sızramış olsa da, hepsinde başarı sağlayamamıştır. 18 Ocak 2011 tarihinde Yemen'de, 25 Ocak 2001 tarihinde Mısır'da, 26 Ocak 2011 tarihinde Suriye'de ve 17 Şubat 2011 tarihinde

⁹⁰ Şahin, (2006), s. 549, dipnot 48.

⁹¹ Şahin, (2006), s. 549, dipnot 49.

⁹² Küçükkeleş, Müjge: "Arap Birliği'nin Suriye Politikası", Seta Analiz, Mart 2012, s. 5.

⁹³ Bu ayaklanmalar Tunus ve Mısır ve Libya'da başarı göstermiş olup 23 yıldır yönetimde olan Zeynel Abidin Bin Ali, 30 yıllık yönetici Hüsnü Mübarek'in görevlerini bırakmasıyla ve son olarak Libya'da 40 yıllık yönetimi elinde bulunduran Libya Eski Lideri Muammer Kaddafi'nin öldürülmesi ile sonuçlanmıştır.

Libya’da ortaya çıkan ayaklanmalar en dikkat çekici olanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

17 Şubat 2011 tarihinde çıkan, 2011 Libya ayaklanması, sivillere karşı ve askeri güç kullanımı nedeniyle Arap Birliği, 22 Şubat 2011 tarihli kararı ile o dönemki Arap Birliği Genel Sekreteri Amr Musa’nın açıklamaları ile Libya’nın Arap Birliği üyeliğinin askıya alınmış olduğunu bildirmiştir⁹⁴. Libya’nın üyeliğinin askıya alınması üzerine Libya eski lideri Muammer Kaddafi, Arap Birliği’nin meşruluğunun kalmadığını belirtmiştir⁹⁵.

Devam eden şiddet olayları üzerine 12 Mart 2011 tarihinde Kahire’de olağan üstü oturumla toplanan Arap Birliği, Libya’da kötüleşen duruma karşı sorumluluk taşıdıklarını, dolayısıyla Libya üzerinde uçuşa yasak bir bölgenin ihdas edilmesi gerektiğini, havan topu saldırısı olan yerlerde halkı ve yabancı uyruklu kişilerin korunmaya alınması gerektiğini ve komşu ülkelerin toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi gerektiğini belirtmiştir. Birlik ayrıca, Libya Yönetimi’nin işlenen ağır suçlardan dolayı meşruiyetini kaybettiğini, acilen Geçici Ulusal Konseyi ile iletişim ve işbirliğine gidilmesi gerektiğini söylemiştir. Birlik ayrıca bu kararında “Birlik üyesi Devletleri, dost ülkeleri ve uluslar arası kuruluşları hem halkın tedavisi hem de ülkeden ayrılmak isteyen kişilerin tahliyesi için göreve çağırmıştır⁹⁶.

21-22 Ağustos 2011 tarihinde muhalifler, Trablus’u ele geçirdikten sonra, 25 Ağustos 2011 tarihinde Arap Birliği Genel Sekreteri Nabil Elaraby, Libya’nın, tam üyelik statüsünün iade edildiğini açıkladı. O dönemde Libya’nın kısmen tanınan hükümeti olarak Ulusal Geçiş Konseyi 27 Ağustos 2011 tarihinde yapılacak olan Arap Birliği toplantısına bir temsilci gönderilmesi kararlaştırıldı⁹⁷.

⁹⁴ <http://www.ynetnews.com/articles/0.7340.L-4032530.00.html>, Erişim tarihi: 10 Aralık 2015

⁹⁵ <http://af.reuters.com/article/energyOilNews/idAFLDE72E2RO20110316>, <http://news.sky.com/home/world-news/article/15953124>, Erişim tarihi: 12 Aralık 2015.

⁹⁶ The Arab League: Outcome of the Council in its extraordinary session on Libya, Cairo, March 12, 2011, Res. No. 7360.

⁹⁷ <http://www.rttnews.com/Content/GeneralNews.aspx?Id=1700187&SM=1> Erişim Tarihi: 15 Aralık 2015.

Arap Birliği, Suriye’de rejim karşıtı muhaliflere karşı devam eden orantısız güç kullanımı ile ilgili olarak, 16 Eylül 2011 tarihinde “*Ülke yönetiminin uyguladığı şiddet eylemlerine son verilmesi, ülkede iç savaşın önlenmesi ve halkın güvenliğinin sağlanması*” maksadı ile olağan üstü oturumla toplanmıştır⁹⁸. Alınan kararda, Suriye yönetimi ile iletişimi sağlayacak bir komite oluşturulacağı ve bu komitede kimlerin bulunacağı belirtilmiştir⁹⁹. Diğer taraftan kararda, Arap Birliği himayesinde Suriye ile görüşmelere başlanacağı ve Suriye Yönetiminin halkın meşru isteklerini yerine getirmek için halkı ile diyalog kurması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca oluşturulan bakanlar komitesi bu süre zarfında Suriye halkının güvenliğinin sağlanması hususunda bir rapor hazırlayarak Güvenlik Konseyine sunacaktır. Son olarak kararda konseyin gelişen durumu takip etmek için oturum halinde kalacağı belirtilmiştir.

Arap Parlamentosu, 20 Eylül 2011 tarihinde Suriye ve Yemen’de rejim muhaliflerine karşı orantısız güç kullanılmasından dolayı bu iki üye devletin üyeliğinin askıya alınmasını tavsiye etmiştir¹⁰⁰.

Arap Birliği, 12 Kasım’da olağanüstü oturum ile toplandı. Suriye’nin üyeliği askıya alınmadan 4 gün önce Suriye’ye son bir şans daha vererek ülkede düzeni sağlama çağrısında bulundu. Çağrısına karşılık bulamayan Arap Birliği oturumdan dört gün sonra 16 Kasım 2011 tarihinde, Suriye’nin üyeliğini askıya aldı. Yapılan oylamada Irak çekimser kaldı, Suriye, Lübnan ve Yemen, askıya alma kararına karşı oy kullandı¹⁰¹.

Kararda ayrıca, Suriye’de ki sivillerin korunmasını sağlamak ve kan dökülmesini engellemek için ilgili organların ve Genel Sekreterliğin derhal Birleşmiş Milletler de dâhil olmak üzere insan hakları ile ilgili uluslararası örgütlerle iletişim kurulması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Suriye ordusuna

⁹⁸ The Arab League: Outcome of the Council in its extraordinary session on Syria, Resolution: No. 7435 – Extraordinary session, 16.10.2011.

⁹⁹ Cezayir, Çin, Sudan, Umman, Mısır Dışişleri Bakanları ve Arap Birliği Genel Sekreteri.

¹⁰⁰ <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/09/20.html>; Erişim Tarihi: 15 Aralık 2015.

¹⁰¹ <http://www.nytimes.com/2011/11/13/world/middleeast/arab-league-votes-to-suspend-syria-over-its>, Erişim Tarihi: 17 Aralık 2015, Resolution: No. 7438 –R.Extraordinary Session, 12/11/2011.

da çağrı yapılarak eylemlerine son vermesine ve sivilleri öldürmekten kaçınmaya davet edilmiştir. Diğer taraftan, bütün Arap ülkelerine Şam'dan büyükelçilerini çekme çağrısında bulunulmuştur. Son olarak, Birliğin gelişen durumu izlemek için oturum halinde kalacağı belirtilmiştir¹⁰².

Arap Birliği, 27 Kasım 2011 tarihinde aldığı Suriye ile ilgili diğer bir kararında ise, Suriyeli üst düzey yetkililere Arap ülkelerine seyahat yasağı getirmiş ve varlıklarını dondurmıştır. Ayrıca, bu kişilerin kimliklerinin tespiti için Birliğin ilgili birimini görevlendirmiştir. Suriye Merkez Bankasının ilişkileri askıya alınmış, Suriye halkını etkileyen stratejik mallar dışında, Suriye Hükümeti ile ticari ilişkiler, finansal ilişkiler, bankalar ile ticari ilişkiler askıya alınmış, Suriye Hükümet fonları ve Arap Devletleri tarafından finanse edilen projeler dondurulmuş, Suriye'den havayolu ile seyahatler için, Birliğin Teknik Yürütme Komitesi uçuşları durdurmak ya da sabitlemek için Birlik Konseyine bir rapor sunacağı karara bağlanmıştır. Ayrıca Arap Sivil Havacılık Örgütünün (The Arab Civil Aviation Organization) ve Arap Para Fonunun (The Arab Monetary Fund) kararın kendi yetki alanlarına giren kısımlarının uygulamalarının takip edeceği belirtilmiştir. Katar, Ürdün, Cezayir, Suudi Arabistan, Sudan, Umman, Mısır, Fas ve Genel Sekreterlikten meydana gelen bir komite oluşturulacak, oluşturulan bu komite Suriye nüfusunun yanı sıra komşu ülkelerdeki insani konulardaki durumu inceleyecektir. Ayrıca komite Birlik konseyine periyodik olarak raporlar sunacaktır. Konsey ayrıca gelişen durumu takip etmek için oturumunu sürdüreceğini belirtmiştir¹⁰³.

Alınan bu kararlara ilişkin hukuki tartışmalar bir yana, Birliğin almış olduğu karar, Suriye'deki gelişmeler üzerinde çok boyutlu sonuçlar doğurmuştur. Öncelikle, Arap Birliği, Suriye'nin üyeliğini askıya almakla, Esad muhaliflerini cesaretlendirmiştir. Nitekim kararın ardından, rejimden ayrılarak direnişeye katılanların sayısında artış olmuş, ancak bununla beraber ülkedeki şiddet olayları tırmanmıştır. Arap Birliği'nin aldığı bu kararlar, krizin başından itibaren Suriye halkının taleplerini haklı bulan Türkiye açısından da önemli bir adım olmuştur. Nitekim Türkiye, Beşar Esad'ın reform yönünde

¹⁰² Follow up on the Developments of the Situation in Syria Resolution: No. 7438 – R.Extraordinary Session, 12/11/2011.

¹⁰³ Follow up of the Development of the Situation in Syria; Res.7442- Ex.S. 27.11.2011.

adımlar atmayıp şiddete yönelmesi ile birlikte Suriye rejimine karşı muhalefetini sertleştirmiştir¹⁰⁴. Başından beri bölgesel meselelerin, bölgesel platformlarda ele alınması gerektiğini öne süren Türkiye, Arap Birliği'nin Suriye konusunda attığı adımları, hem cesaretlendirmiş, hem de desteklemiştir. Diğer taraftan, Arap Baharı, Arap Birliği'ne, demokrasi taleplerine kulak verilmesi ve insan haklarının korunması gibi Birliğin alışık olmadığı yeni görev alanları açmıştır. Üyelerinin çoğunun otoriter/totaliter rejimlerden oluşması, Birliğin, Suriye krizi gibi, halkların demokrasi talebiyle sokağa dökülmesi karşısında yanıt vermesini güçleştirmektedir. Bu noktada, Arap Birliği'nin aynı zamanda demokrasi tecrübesi geliştirme ihtiyacı ortaya çıkmıştır¹⁰⁵.

SONUÇ

II. Dünya Savaşı'ndan sonra büyük ölçüde Arap milliyetçiliği ve İsrail düşmanlığının etkisiyle kurulmuş olan Arap Birliği, yarım yüzyılı aşkın süreye rağmen hala temel amaçlarını dahi gerçekleştirebilecek bir örgüt yapısından oldukça uzak görünmektedir. Birliğin esas amacı, üye devletlerin bazı haklarını gözetmek ve öteki devletlere kabul ettirmek olmuşsa da, Arap Birliği'nin bölgesel bir kuruluş olduğu, üyelerinin bağımsız ve egemen devletlerden oluştuğu gözönünde tutularak Birlik bünyesinde bu politikaya karşı çıkan ve onu ihlal eden üye ülkelere karşı -son olarak Suriye örneğinde de gördüğümüz gibi- girişilen müeyyideler pek etkili olmamıştır. Diğer bir ifadeyle üye ülkeler arasında yaşanan siyasi sürtüşmeler ve pasif rekabetler nedeniyle, Birliğin diğer sorunları (örgütsel, kurumsal ve hukuksal yapısı gibi) ikinci plana itilmiştir. Birliğin ulaşmaya çalıştığı panarabizm fikrinin gelişiminde ise İsrail faktörünün etkili olduğu söylenebilir. Son yarım asırdan fazla bir süredir Arap Birliği'ni canlı tutan en önemli faktör İsrail olmuştur¹⁰⁶.

Aslında Arap Birliği'ni diğer bölgesel ve uluslararası örgütlerle karşılaştırdığımızda, Birliğin üyeleri açısından daha fazla birleştirici homojen

¹⁰⁴ “The Effects of Economic Sanctions on Syria: Looking Lonely”, *Economist*, Kasım 28, 2011; **Küçükkeleş**, s. 9-10.

¹⁰⁵ **Küçükkeleş**, s. 21.

¹⁰⁶ **Salha**, (1996), s. 120-121.

unsurlara ve amaçlarını gerçekleştirebilecek yeterli maddi ve manevi imkanlara sahip olduğu iddia edilebilir.

Ancak, yine de Arap Birliği'nin amaçlarına, yapısına ve tarihsel gelişimine baktığınızda, birliğin siyasi olarak olmasa da ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda işbirliği alanlarını geliştirdiği gözlemlenmektedir. Bunun yanı sıra, Arap olmayan devletlerle yaşanan sorunlarda, birlik kısmi de olsa, ortak hareket etme gücünü gösterebilmiştir. Birliğin siyasi açıdan güçlü bir yapı kuramamasının sebebi ise ye devletlerin siyasi zayıflığından ileri gelmektedir. Tarihsel olarak güçlü birliktelikler, halklarına dayanan güçlü devletlerin iradeleriyle kurulmuştur.

Arap lkeleri arasındaki farklı yaklaşımlar, farklı tonlardaki totaliter/otoriter rejimler arasındaki bölgesel liderlik yarışları, liderlerin bireysel hırsları çoğu kez bizatihi Arap halklarının çıkarlarının önüne geçtiğinden, Arap Birliği'nin güçlü bir siyasi yapı olarak ortaya çıkması mümkün olmamıştır.

Bununla birlikte, Arap Birliği'nin göreceli zayıflığını sadece kendi iç yapısal sorunlarında aramak çok da doğru bir yaklaşım olmasa gerekir. Çünkü, küresel sistemin bölge üzerinde, başka bölgelerle kıyaslanamayacak oranda ilgili ve oldukça etkili olması mutlaka üzerinde durulması gereken bir noktadır. Nitekim, neredeyse tüm insanlık tarihi boyunca, dünya sistemini etkileyen büyük gler bir bakıma Arap Birliği coğrafyası olan Ortadoğu bölgesine her zaman ilgi duymuştur. Nitekim, II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan iki kutuplu dünya sisteminde, Arap Birliği yesi devletlerin, Doğu ve Batı blokları ile Bağımsızlar Hareketi içerisinde dağılması, Arap Birliği'nin güçlü bir yapı olarak ortaya çıkmasını engellemiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesi de ne küresel aktörlerin bölgeden ellerini çekmesini sağlamış, ne de Birliğin dağınıklığını ortadan kaldırmıştır. Aksine 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgali ile başlayıp Amerika'nın 2003'te Irak'ı işgali ve son dönemde ortaya çıkan Arap Baharı ile belirginleşen süreç Arap Birliği'ni çok daha önemli sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır. Arap Birliği yesi devletlerin birliğin geleceğinden çok bireysel gelecekleri üzerine daha da yoğunlaşmalar kronik dağınıklarını daha da derinleştirmiştir.

Bölgesel ve uluslararası teşkilatlar, amaç, görev ve yetki bakımından gelişen toplumsal, siyasal ve ekonomik şartlara göre kendilerini değiştirmelidirler. Arap Birliği, bu gerçeği dikkate almadığı yahut alması engellendiği

için basit idari işlerle uğraşan bir sekreteryaya haline dönüşmüştür. Birlik ivedi olarak, yapısal, hukuksal ve fonksiyonel düzenlemeleri yerine getirerek, kendini daha işlevsel bir hale getirmelidir. Avrupa Birliği ve diğer küresel örgütlenmelerde olduğu gibi, temel ihtiyaç yeni bir demokrasi anlayışıdır.

KAYNAKÇA

- Alsammak**, Mouhammad: “Arap Birliği Teşkilatı”, Middle East Affairs Dergisi, Sayı: 11, s. 41-56.
- Armaoğlu**, Fahir: 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1915, Alkım Yayınları, Ankara, 2000.
- Arsava**, Ayşe Füsün: Nice Andlaşması Sonrasında Avrupa Birliği'nin Geleceği, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara, 2003.
- Başak**, Cengiz: Uluslararası Örgütler, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2010.
- Brownlie**, Ian: Principles of Public International Law, New York: Oxford University Press, 2003.
- Gündüz**, Tarık: Arap Birliği: Arap Devletleri Teşkilatı, Beta Yayınevi, Ankara, 2002.
- Hourani**, Albert: Arap Halkları Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.
- İnbar**, Efrahim: Türkiye-İsrail Stratejik Ortaklığı, Asam Yay., Ankara, 2001.
- Küçükkeleş**, Müjge: “Arap Birliği'nin Suriye Politikası”, Seta Analiz, Mart 2012.
- Macdonald**, Robert W., The League of Arab States: A Study in The Dynamics of Regional Organization, Princeton University, U.S.A. 1965.
- Pazarcı**, Hüseyin: Uluslararası Hukuk Dersleri, II. Kitap, Gözden Geçirilmiş 8. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2005.
- Salha**, Samir: Arap Birliği Teşkilatı (Siyasal ve Hukuksal Yapısı), Hacettepe Üni. Yay., Ankara, 1996.
- Shaw**, Malcolm, N.: International Law, Sixth Edition, Cambridge University Pres, New York, 2008.
- Sökmen**, Tayfur: Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar, Cumhuriyet Yay, İstanbul, 1999.
- Sur**, Melda: Uluslararası Hukukun Esasları, Beta Yayınları, İstanbul, 2011.

- Şahin**, Mehmet: “Arap Birliği”, Uluslararası Örgütler ve Türkiye, Editörler: Çalış, H. Şaban, Akgün, Birol, Kutlu, Önder, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 2006.
- Şalvarcı**, Yakup: Pax Aqualis: Türkiye-Suriye-İsrail İlişkileri, Su Sorunu ve Orta Doğu, Zaman Kitap, İstanbul, 2003.
- Şen**, Alper: “Mısır Devrimi’nin 50. Yıl dönümünde Arap Dünyası: Arap Birliği’nde Gelinek Nokta”, Stratejik Analiz, Cilt 3, Sayı 29, Eylül 2002.
- “The Effects of Economic Sanctions on Syria: Looking Lonely”, Economist, Kasım 28, 2011.
- Yılmaz**, Türel: Türkiye-İsrail Yakınlaşması, İmaj Yay., Ankara, 2001.

<http://arableagueonline.org>

http://www.nationsonline.org/oneworld/arab_league.htm

http://www.nationsonline.org/oneworld/arab_league.htm

<http://www.lexicorient.com/e.o>

<http://www.al-bab.com/arab/about.html>

<http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4032530,00.html>

<http://af.reuters.com/article/energyOilNews/idAFLDE72E2RO20110316>

<http://news.sky.com/home/world-news/article/15953124>

<http://www.rttnews.com/Content/GeneralNews.aspx?Id=1700187&SM=1>

<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/09/201192017594330402.html>

<http://www.nytimes.com/>